

Дарко Б. Јелић

теолог

Улога лаика у древној Цркви при одлучењу од Цркве и повратку у њу као образац за савремени црквени живот

Увод

Готово сваког члана Цркве занимају питања улоге лаика у Цркви и да ли се та улога остварује адекватно или не; да ли се лаицима дарује више или мање права него што им припада, да ли је њихова улога у практичном животу Цркве одговарајућа с обзиром на еклисиолошке принципе. Што човек живи интензивнијим Црквеним животом, то му се ова питања чине важнијим.

Иако на ова питања углавном свако има одговоре који се крећу од миноризирајућих до глорификујућих, потрудићемо се да овим радом допринесемо овој тематици, на основу еклисиолошких принципа. Потражићемо одговор на питање *да ли искуство древне Цркве и улога лаика при одлучењу од Цркве и враћања у њу може, њреба, сме и мора, односно, не може, не њреба, не сме, и не мора да буде образац за улогу лаика у савременом живоју Цркве.*

Пре него што се позабавимо питањем улоге лаика при одлучивању од Цркве и повратку у њу, укратко ћемо се на почетку подсетити ко су лаици у Цркви.

Старосавезно обећање Бога Израилу: „*И бићете ми царство свештеничко и народ свети*“¹ почело се испуњавати оваплоћењем Сина Божијег, а потпуно се испунило установљењем Евхаристије, када је Господ Христос оставио Тело своје и Крв своју за сједињење верних са Њиме. Предавши себе за живот света, обједињујући све у Заједницу Тела свога и Крви своје, Господ Христос је учинио људе народом својим, царским свештенством, родом изабраним. Стога Св. апостол Јован радосно објављује: „*учини нас царством, свештеницима Боју и Оцу својему.*“² Тако су хришћани, као нови Израил, ушавши у нерукотворену скинију Тела Христовог, постали изабрани народ Божији — *лаос* (грч. *Laos Theon*). Сваки човек уласком у Цркву, кроз свету тајну иницијације, добија благодатне дарове Светога Духа, којим постаје уд Тела Христовог,³ и зато није и не може бити *мирјанин*, односно, *свештовњак*, већ лаик, што у изворном Црквеном схватању није неко ко је неупућен, незналица, нестручњак, што би пре одговарало термину *идиот*,⁴ већ је то узвишено звање припадника лаоса, царског свештенства и народа Божијег; то-

¹ 2. Мој. 19;6.

² Отк. 1;6.

³ Ср. 1. Кор. 12;12–13.

⁴ Основно значење речи *идиот* код старих Грка било је припадник нижих слојева који није упућен у државне послове. Такав однос према лаицима као члановима нижих, неупућених и непосвећених стајежа у Цркви задржан је дуги низ векова. И до данас, нажалост, у коришћењу термина лаик, уместо повезивања са припадником освећеног народа Божијег, постоји прећутно поистовећивање у значењу са терминоидиот тј. лаиком се сматра онај члан Цркве који има неки недостатак, а то се углавном односи на непоседовање службе олтарског свештенства.

лико узвишеног да апостол Петар каже: „А ви *стїе род избрани, царско свештїенство, народ свети, народ загодїијен (...)* који некад не дијастїе народ, а сад стїе народ Божији.“⁵

Говорећи о улози лаика у древној Цркви по питању одлучења и поновног пријема, потребно је размотрити два периода: доникејски (доконстантиновски) и постникејски (постконстантиновски). Ова подела се не сме схватити сувише ригидно, јер промене које се дешавају у Цркви, настају полако и спонтано, а не револуционарно од једне непомичне тачке. Стога се Никејски васељенски сабор (325. год. по Хр.) и владавина цара Константина Великог морају гледати само као хронолошки оријентир.

Улога лаика у животу древне Цркве реперкутира се на све епохе живота у Цркви, јер Црква је једна и увек иста у све векове.

Осврнућемо се и на однос грех — појединац — заједница у старосавезном времену. Ово је потребно стога што хришћанство у Старом савезу има своје дубоке и јаке корене. Хришћанство је настало у Палестини. Апостоли и већина првих хришћана припадали су корпусу јеврејског народа и пре него што су пошли за Христом живели су испуњавајући мојсијевски морални и обредни закон. Господ Исус Христос ни у чему се није супротстављао Мојсијевом закону, па тако није укидао ни богослужбени поредак.⁶ Као и сваки припадник јеврејског народа, Он је поштовао храм и свештенике, суботу и празнике, учествовао у богослужењима.⁷

1. Однос грешника и заједнице у Старом Савезу

Древни народи античког доба имали су веома изражен осећај за заједништво, политичко, економско, философско и религиозно. У томе се Израил није разликовао од осталих народа тога доба.

Оно што је разликовало Израил од осталих народа је богоизабраност. Бог, Јахве, установљава савез (јевр. *b^crit*) са јеврејским народом. Од тада, однос Бога и човека надилази појединачног човека и постаје однос читавог народа са Богом. Израил је Јахвеов, а Јахве је Израилов. Јахве је тај који остварује заједницу са сваким појединцем, али и заједницу свих припадника израилског народа међусобно, а онда и свеукупног Израила, као корпоративне личности, са својим Богом. Тиме Израил није само национална заједница, него и религијска. Јединство јеврејске заједнице показивало се учествовањем верног народа у богослужењу.

Ако је питање доброг односа са Јахвеом била ствар читавог Израила, онда је и питање поремећеног односа такође било нешто што је био проблем свеукупне јеврејске заједнице. Оно што ремети однос са Јахвеом је грех. По јеврејском схватању грех је побуна против Бога и раскидање савеза са њим (јевр. *peša`*), а такође и промашај циља, удаљење са правог пута (јевр. *хайиша`*), што проузрокује кривицу (јевр. *`авон*), као последично грешно стање карактерисано муком и казном због напуштања савеза са Јахвеом.

Грех нарушава човекове односе са Богом и са заједницом. Супротан смер; враћање са погрешног пута на прави пут (јевр. *šub*) неопходан је услов за заједницу са Богом.

⁵ 1.Пт. 2:9–10.

⁶ Мт. 5:17.

⁷ Јн. 8:20 / 2:23 / Мт.26:17–20.

Јединство јеврејске заједнице се посебно видело у богослужењу на велики и значајан Празник помирења (*Jom kippur*). Стросавезни Израил, свестан своје грешности, схвата да грех увек има друштвену димензију, да је преносив на целу заједницу; јер, грех удаљава, како појединог човека, тако и цео народ од Бога. Стога је овај празник и обред са њим у вези, био од изузетног значаја за све Јевреје, јер се кроз службу првосвештеника, у обреду очишћења целог народа од греха и његовог помирења са Богом, испољавало заједништво Бога са пуноћом изабраног народа.

2. Улога лаика при одлучењу од Цркве и повратку у Цркву

Црква је јединствени организам. Здравље или болест сваког њеног члана одражава се на здравље или болест целе Цркве, јер „ако *сйрада један уд, с њим сйрадају сви удови; а ако ли се један уд йрославља, с њим се радују сви удови.*“⁸

Грех је болест члана Цркве. Налазећи се у греху, човек се налази у сукобу са Богом, а тиме и у сукобу са Црквом, као Заједницом Тела Христовог, у којој пребива благодат Божија. Тим сукобом, нашавши се изван благодатног окриља Цркве, грешник доспева у стање пре крштења. Наравно, печат крштења се не брише грехом, па грешник и даље остаје уд Тела Христовог, као што се блудни син из Јеванђелске приче и даље наставља звати сином очевим.⁹ Међутим, како не би својим грехом прљао целу Заједницу, Црква одсеца грешног члана од заједничарења, надајући се његовом брзом повратку. Све време док је грешник одстрањен из Заједнице, Црква се налази у стању жалости и непрестане чежње за повратком свога члана. Стога, покајање грешника и његово враћање у благодатно окриље Цркве увек представља велику радост за Цркву. Основа за то велико радовање Цркве лежи управо у поменутој причи о блудном сину. Отац отишлог, односно, по Јеванђелским речима, изгубљеног и мртвог сина,¹⁰ са радосћу га прима и указује му велике почести потрчавши пред њега, загрливши га и пољубивши, облачећи му најлепшу хаљину, стављајући му прстен на руку и обувајући му сандале.¹¹

Литургија представља благодатно место и време кајања и опроштења грехова. Сам поредак Литургије указује нам на њен покајни карактер и нашу жудњу за заједништвом и јединством са Богом, односно, на молитвену жељу да Господ сам допуни недостатке наше и прими нас у своју заједницу.

Примери:¹²

Јектенија:

Ойрошїај и ойїушїење їрехова и саїрешења наших, од Госїода молимо.

Остало време живота свога у миру и покајању да проведемо, од Господа молимо.

⁸ 1. Кор. 12:26.

⁹ Ср. Лк. 15:11–32.

¹⁰ Ср. Лк. 15:24.

¹¹ Ср. Лк. 15:20, 22.

¹² Текст молитви је овде скараћен како би се истакло само оно што је у овом случају тема анализе, а да се истовремено не губи смисао. Подвукао Д.Ј.

Молитве:

Литургија Св. Јована Златоустог | Литургија Св. Василија Великог

МОЛИТВА ВЕРНИХ ПРВА

Благодаримо Ти, Господе Боже Сила, који си нас удостојио да и сада сјанемо пред твој свети Жртвеник и припаднемо твоме милосрђу за грехе наше, (...).

(...) Дај, Господе, да жртва наша и за грехе наше и за незнања народна буде примљена и благодаријатна пред Тобом.

МОЛИТВА ВЕРНИХ ДРУГА

Ојей и много љуби Теби припадамо, и Теби се молимо, Благи и Човекољубиви, да, љубећи нас на моливи нашу, очистиши душе наше и шела од сваке нечистиости телесне и духовне (...) даш нам да невинно и неосуђено сјојимо пред свetim Жртвеником твојим (...).

Боже, (...) Ти си нас смирене и грешне и недостойне слуе твоје послиавио пред свету славу твоју да служимо свetim Жртвенику твоме. (...)

МОЛИТВА ПРИНОШЕЊА

Господе Боже Сведржишелу, (...) прими моливи и нас грешних, и принеси је светоме Жртвенику твом, и ослосоди нас да Ти за грехе своје и за незнања народна приносимо Дарове и духовне жртве. (...)

Господе Боже наш, (...) Прими нас који се приближујемо светоме Жртвенику твом, љубећи нас на моливи твојој, да будемо достојни приносити Теби ову словесну и бескрвну жртву за грехе наше и за незнања народна; (...) Као што си и од светих твојих Апостола примио ово истинито дојслужење, тако и из руку нас грешних, љубећи својој, Господе, прими Дарове ове (...).

ПРЕФАЦИО

(...) Ти си нас из недића привео у диће, а када смо ошћали поцијао си нас ојей, и ниси одустиао да све чиниш док нас ниси узвео на небо, и даровао нам Царство твоје будуће. (...).

Ти који јеси, Владико, Господе Боже Оче, Сведржишелу, Обожавани, (...) Оче Господа нашега Исуса Христа, великога Бога и Сјаса, наде наше, Који је Слика Твоје добротје, (...) Дар усиновљења, Залог будуће наслеђа, Првина вечних добара (...).

САНКТУС

Са овим блаженим Силама, човекољубиви Владико, и ми кличемо и њоворимо: Свети јеси и њресвети, Ти и Јединородни њвој Син и Дух њвој Свети; (...) Ти си њако заволоо свети њвој да си и Сина Своја Јединородноја дао, да свако ко верује у Њеја не њоине, неја има живој вечни. (...).

Са овим блаженим Силама, човекољубиви Владико, и ми ѡреѡни кличемо и ѡворимо: ваистину свети јеси и ѡресвети, (...) створило си човека узевши ѡрах од земље и ѡчастивовавши ја ликом ѡвојим, Боже, настанио си ја у рају сладости (...) Али, ѡоѡио он не ѡслуѡа Тебе, истиниѡи Боја, Саздајтеља своја, и би заведен змијном обманом и умрѡвљен својим сојстивеним саѡреѡењима, изајнао си ја ѡраведним судом ѡвојим, Боже, из раја у овај свети, и враѡио ја у земљу од које беше узет, устѡројавајући му сиасење кроз ѡновно рођење у самом Христју ѡвome. (...) Он, ѡревечни Бој, (...) ѡонизи Себе узевши обличј слује и ѡостјаде једнак ѡтелу смирења нашеја, да нас учини једнакима лику славе њејове.

Јер ѡоѡио кроз човека ѡрех уђе у свети, и кроз ѡрех смрѡи, ѡио Јединородни Син ѡвој, који је у наручју Тебе, Боја и Оца, блаѡизволи (...) кроз ѡтело своје осудѡиѡи ѡрех, да би они који умиру у Адаму, били оживљени у самом Христју ѡвом. И Он, (...) стѡече Себи нас — народ изабрани, царско свешѡенство, свети род. И очиствивши нас водом, и освештивши Духом Светим, даде Себе у замену смрѡи, која је нас, ѡродане ѡреху, држала у ројству; и сишавши крѡиом у ад да Содом исѡуни све и сва, ѡокида окове смрѡи; и васкрсе у ѡреѡи дан, и сваком ѡтелу оѡвори ѡуѡ у васкрсење из мрѡвих (...).

ИНСТИТУЦИО

Примиѡе, једиѡе, ово је Тело моје, које се за вас ломи на оѡиуѡиѡење ѡрехова. (...)

Пијѡе из ње сви: ово је Крв моја Новоја Завеја, која се за вас и за мноје излива на оѡиуѡиѡење ѡрехова.

ИНТЕРЦЕСИО

Да ове светије Тајне буду онима који се причешћују на њрезвености душе, на ошћушћене ѡрехова, на заједницу Духа ѡвога Светиога, на исћуњење Царствва небескога, на смелости ѡрема Теби, не на суд или на осуду. (...).

А све нас који се од једнога Хлеба и Чаше причешћујемо, да сјединиши једне са другима у заједницу једнога Духа Светиога, и учиниши да се нико од нас не причестиши светиим Телом и Крвљу Христиа ѡвога на суд или на осуду, нећо да обрешемо милости (...)

Помени, Госћоде, ћо мношћиву милосрћа свога, и моју недостћојности; оћросћи ми свако саћрешене хоћимично и нехоћично (...).

МОЛИТВА ПРЕД ПРИЧЕШЋЕ (пре молитве „Оче наш...“)

Теби ћоверавамо сав животи свој и наду, човечкољубиви Владико, и молимо Те, и ћризивамо, и ћреклињемо: угостћој нас да се причестишимо небеским ћвојим и сћрашним Тајнама са ове свешћене и духовне Грћезе, са чистћом савешћу, на ошћушћене ѡрехова, на оћрошћај саћрешене, на заједницу Светиога Духа, на наследствво Царствва небескога, на смелости ѡрема Теби, не на суд или на осуду. (...).

(...) Ти, Боже наш, ћримивши Дарове ове, очистиши нас од сваке нечистћоје ћелесне и духовне (...) О, Боже наш, учини да нико од нас не буде крив ћред овим сћрашним и небеским Тајнама ћвојим, нићи немоћан душом и ћелом здоћ недостћојноћ ћричешћивања њима; (...).

2.1. Доникејска епоха

Целокупни црквени живот доникејске епохе почиње и завршава се на Евхаристијском сабрању, будући да је оно сам сукус Цркве и њен идентитет као Заједнице која живи парусијским животом већ овде и сада.

Све активности Цркве везане су за Евхаристију, па стога и одлучење грешника од заједничарења и његов повратак у Заједницу, не могу бити савршавани ни на ком другом месту, ни у ком другом времену, осим на Евхаристијском сабрању, будући да не представљају лични, него црквени чин. Пример за то налазимо у случају одлучења коринтског блудника, којег осућује апостол Павле, али при том тражи да буде осућен на Евхаристијском сабрању Цркве у Коринту.¹³

Улога лаика у одлучењу од Цркве и повратка у њу имплицирана је у њиховој улози на евхаристијском сабрању. Незаобилазни одговори царствујућих свештеника (Амин, *И духу ћвоме, Госћоде смилуј се*) којим запечаћују сваку прозбу, молитву и свештену радњу чине Литургију могућом и валидном, јер тада Црква, као пуноћа Заједнице Тела Христовог, на челу са својим предстојатељем, богослужи и приноси благодарење. Кроз словесно учествовање лаика у молитвама и радњама, остварује се богослужење целе Евхаристијске заједнице у чему се, кроз благода-

¹³ Ср. 1.Кор. 5:1–5.

рење и заједничарење у Вечери Господњој, сједињују сви једни са другима, у једну Личност Христову и приносе Оцу.

Из овога извире и свака друга улога лаика на евхаристијском сабрању. Литургија никако није скуп индивидуа и на њој не постоји могућност индивидуализма. Ако цео синаксис учествује у приношењу Дарова и служењу бескрвне Жртве, онда и питање одстрањења неког сагрешившег члана не може мимоићи и бригу свих.

Евхаристија представља аутентични живот Цркве. Немогуће је живети црквеним животом, а не учествовати у Евхаристији; или другим речима, заблуда је да се може се не учествовати у Евхаристији, а живети црквеним животом. Стога, доникејска Црква не познаје друге казне за грехе, осим одлучења од Евхаристије. То је уједно и најтежа казна. Притом, осећања одлученог грешника не иду у смеру гриже савести због учињеног греха, него се испољавају као трагедија искључења са Вечере Господње, односно трагедија затварања врата Царства Божијег, као и жудња да се што пре врати. Жудња за повратком је обострана; поред покајаника и Црква жуди да јој се грешник опет присаједини.

Будући да појединачни хришћанин не може сам себе искључити из евхаристијског општења, али, ни остати у општењу са недоумицом због почињеног греха, логично је да се претходно обраћа исповеднику, у доникејској Цркви — превасходно епископу, који ће га, у крајњој линији, препустити суду Цркве. Ако почињени грех не претпоставља искључење из Заједнице, грешник остаје на Сабрању кајући се, и молитвама на Литургији добија опроштај, односно, измирује се са Црквом. Ако је грех такав да повлачи за собом искључење, након иступања пред Заједницу и односне молитве, грешник напушта Сабрање. У оба случаја, Заједница у одлуци епископа препознаје вољу Божију, саглашава се са њом и та одлука постаје (и остаје) црквени чин.

Дакле, оно што ми данас називамо „тајном исповешћу“, претходи јавној исповести грешности пред Сабрањем.

Евхаристијско сабрање је место и време исповедања грехова, како нам о томе сведочи „Дидахи“: „А у недељу Господњу, сабравши се заједно, ломите хлеб и вршите Евхаристију (=Литургију), *исповедајући претходно грехе своје (...)*“.¹⁴

Како је Литургија јавно дело народа,¹⁵ а на њој се исповедају греси, уз евидентно постојање (у древним Литургијама) молитава за оне који се кају, може се закључити да су исповест и покајање, у овој епохи, јавни. То, наравно, не значи да свако на Литургији наглас изговара своје грехе (како се данас поима јавна исповест), него да грешници иступају пред Сабрање, тиме јавно исповедају своју грешност, без обзира који су конкретан грех починили и, након прочитане молитве, напуштају Сабрање, не учествујући на њему.¹⁶ Тај излазак пред Заједницу, приклањање главе и потом одлазак са Сабрања, више је него довољан видљиви и јавни знак грешности и кајања, тако да за Заједницу постаје потпуно ирелевантно које је конкретно сагрешење у питању.

Као што одлучење од Цркве није ствар појединца, тако ни измирење са Црквом не може бити приватан, него јаван чин. Дакле, повратак у Заједницу није зависан ни од чије појединачне воље; ни епископа, нити било ког члана Цркве, него је

¹⁴ „Учење дванаесторице апостола“ XIV;1; у: Епископ Атанасије Јевтић „Дела апостолских ученика“, стр. 127. (подвукао Д.Ј.).

¹⁵ *laos, lithos* = народ; *ergon* = дело.

¹⁶ Ненад С. Милошевић „Света тајна исповести и покајања у теорији и пракси“, у: „У Духу и Истини“, Литургичко-канонске теме, Београд, 2011. стр. 21.

чин пуноће Заједнице. Када је грешник удостојен измирења, такође стаје пред Заједницу, која препознајући вољу Божију, прихвата покајаног грешника и он, након прочитане молитве, не напушта синакис, него остаје и заједно са браћом учествује у Трпези Господњој.

Црква, односно, царствујући народ Божији, даром *исцйиштивања* и *расуђивања*, којим посведочава и пребивање свога епископа у Цркви, у његовој одлуци препознаје вољу Божију, саглашава се са њом и сведочи да је извршена. Ту нема никаквог јуридиказма; нема права Цркве, права и власти епископа, права отпуштања грехова, нема питања дужине пребивања у статусу покајника и сличних елемената које је донела каснија епоха. Цркви доникејске епохе важно је да се уверила у истинско покајање и преумљење грешника, јер то и јесте циљ одлучења.

2.2. Постникејска епоха и данашње време

Постникејска епоха доноси у Цркву дух канона и јуридиказма, преузетог од државе. Црквени живот уобличавају сабори и, на њима донети, канони.

Одлучење од Цркве и враћање у њу схвата се по принципу *злочин — казна — издржана казна*. Грешник је преступник који мора да се искупи за свој преступ, а искупљује се пребивањем у статусу покајника. Када му истекне казна, враћа се у Заједницу. По принципу кривичног закона, за сваки преступ канони одређују начин и време кајања, односно, облик и време трајања казне.

Из оваквог јуридикског поимања овог битног сегмента живота Цркве израстао је и однос према Светој тајни покајања и исповести. Приватна, „тајна“, исповест пред духовником и његова „разрешна“ молитва, којом се грешник удостојава приступа Причешћу, надвладава јавну исповест грешности и покајање пред Заједницом. Завладао је нецрквени принцип „или-или“, наместо црвеног принципа „и-и“. Монашки принцип духовног руковођења кроз исповедање духовнику, ради што бољег врлинског живота, претопивши се у општеприхваћену тајну исповест, која постаје својеврсни „истражни поступак“ у којем се добија или „казна за злочин“, или „разрешење ради причешћивања“, потпуно је искључио принцип по којем су одлучење, покајање и поновно заједничарење црквени чинови. У доникејској Цркви ова два принципа се нису искључивала.

Право и власт сабора и епископа, изворишта су одлука о одлучењу грешника и њиховом враћању у Заједницу. Штавише, сабори се јављају као инстанца изнад права и власти епископа. Евхаристијско сабрање са својим предстојатељем више није *par excellence* место и време одлуке о одлучењу од Цркве и поновног пријема у њу. Овим и сама одлука о одлучењу, као правни акт, више не подлеже благодатној рецепцији Цркве, већ подлеже правном леку — *ајелацији* вишој црквеној власти, чија је одлука обавезујућа за нижу власт.

Временом се развио читав низ црквених казни и читав правнички систем поступака при одлучењу од Цркве.

Заборавило се да Евхаристија представља сам живот Цркве, па је постало могућно остати у животу Цркве учествујући у неким свештеним радњама, а да се притом не учествује у Евхаристији. Уз сав апсурд таквог схватања, Евхаристија се доживљава само као једна од манифестних форми живота у Цркви.

То је изнедрило два парадоксална облика одлучења: *мало одлучење* (*excommunicatio minor*) и *велико одлучење* — *анаѿема* (*excommunicatio maior*). Малим одлучењем, члан Цркве се лишава права приступања Причешћу (са свим бе-

смислом свођења причешћивања на „право“), а великим одлучењем, поред забране причешћа, ускраћује му се и право заједничких молитви са вернима, право обављања било које Свете Тајне или црквеног обреда над њим, право да буде опојан и сахрањен на православном гробљу и сл.¹⁷ Овим је одлучење од Евхаристијског сабрања, као једина, истинска и најтрагичнија казна у Цркви, из које извире потпуно замирање припадности Цркви, постало само једна од казни, и то не најстрожа, већ, усуђујемо се да кажемо, најблажа.

Јуридикчко схватање одлучења, покајања и поновног пријема, поред поменутих два нивоа одлучења, довело је до степеновања статуса покајника: *йлачући, слушајући, йрийдагајући (йдагајући, клечећи)* и *сйојећи*, са одређивањем особености сваког статуса и дужине пребивања у њима. Подробнији опис ових покајних категорија надилази оквира овог рада, али ради илустрације поимања односа одлучења и Евхаристије, треба рећи да су „стојећи“ имали право присуствовања на Литургији, без права причешћивања.

Јуридикчки систем у области одлучења од Цркве влада до данас. У Уставу и Кривичним правилима наше помесне Цркве таксативно су наведене казне за поједине сталеже (свештена лица, црквенослужитеље, монашка лица и остале верне). У том списку налази се *„казна йривременој лишења йојединих йрава и йочасїи у Цркви“* у коју спадају: *одлучење од свеїе йтајне йричешћа, искључење из заједничке молиїве са вернима, забрана ойела, лишење члансїва у црквеним йшелима, усїановама и хоровима, лишење дужносїи црквеној йуїшора, лишење йрава на сїо у храму и йочасїи кума на црквеној слави и др.*¹⁸

Приметно је да је прва у таксативном низу казни лишења „права и почаси“ (означена словом „а“) управо казна одлучења од Свете тајне Причешћа. То је, дакле, једна од казни и она не мора нпр. да искључује кажњеног од заједничке молитве са верницима (под „б“), или га лиши опела (под „в“), или почаси црквеног турсора (под „ђ“), или црквеног кума (под „е“).¹⁹

Казна одлучења од Причешћа, која спада у казну „лишења појединих права и почаси“, такође је независна казна и од казни привременог или коначног искључења из црквене заједнице, које су сасвим посебне казне;²⁰ што је крајње апсурдно.

Јасно је да при оваквом јуридикчком схватању питања одлучења из Цркве и враћања у њу, где се све дешава ван евхаристијског сабрања, нема ни помена о било каквој улози лаика у овом, превасходно црквеном, чину.

3. Улога лаика у древној Цркви при одлучењу од Цркве и повратку у њу као образац за савремени црквени живот (уместо закључка)

Циљ овог рада није само историјски приказ који је сам себи сврха, него је жеља да се одговори на питање која је улога лаика у Цркви и *да ли искуїтво древне Цркве и улоїа лаика йри одлучењу од Цркве и враћања у њу може, йтреба, сме и мора, односно, не може, не йтреба, не сме, и не мора да буде образац за улоїу лаика у савременом живоїу Цркве.*

Параметар за одговор на ово питање и доношење закључка, треба да буде пажање трајно вредних елемената који повезују живот Цркве раних векова са на-

¹⁷ Николај Афанасјев „Ступање у Цркву“, Краљево, 2008., стр. 242–243.

¹⁸ Ср. Устав СПЦ; чл. 216 и Кривична правила СПЦ; чл.58.

¹⁹ Ср. Кривична правила СПЦ; чл.58.

²⁰ Ср. Устав СПЦ; чл. 216 и Кривична правила СПЦ; чл.58.

шим животом, који треба да буду, односно морају бити аксиоми за данашњицу, а затим видети шта је то што би евентуално требало кориговати у нашој пракси како бисмо је довели у склад са искуством древне Цркве. Циљ нашег живота у Цркви није униформна подударност садашњице са животом древне Цркве, јер Црква, иако није од овога света, живи у овом свету и опстојава у свим историјским околностима, а оне ни у ком случају нису и не могу бити подударне у различитим епохама. Непотребно је пресликавати живот древних хришћана у данашње време само да би се могло рећи како живимо на том наслеђу.

Древна свест хришћана доникејске епохе схватала је да Црква представља један јединствени организам, а да Евхаристијско сабрање представља остваривање тог јединства Тела Христовог. Не постоји ни једна област живота у Цркви која није повезана са богослужењем, односно, која се може посматрати ван контекста богослужења, посебно Евхаристије. Иако се чини да су одлучење од Цркве и повратак у њу, ванбогослужбене области, оне су чврсто повезане са богослужењем и тако се морају и третирати, јер почетак и крај свих дешавања у Цркви обавља се на богослужбеном сабрању.

Будући да су све активности Цркве везане за Евхаристију, и одлучење грешника од заједничарења и њихов повратак у Заједницу, морају бити савршавани на Евхаристијском сабрању. Такозвана „тајна“ исповест претходи јавној исповести грешности пред Сабрањем, када ће покајник, поучен од исповедника, или остати на Сабрању, или бити одлучен, односно напустиће Сабрање.

Постникејска епоха донела је и то да се одлучење од Цркве и враћање у њу схвата јуридички, по принципу *злочин — казна — издржана казна*. За сваки преступ канони одређују начин и време кајања, односно, начин и време трајања казне. У погледу казни, заборавило се да Евхаристија представља сам живот Цркве, па је постало могућно бити одлучен од Евхаристије, а остати у животу Цркве учествујући у неким свештеним радњама.

Одлучење од Евхаристијског сабрања, најтрагичнија казна у Цркви, постала је најблажа. Строжијом казном се сматра када се поред забране причешћа, ускраћује и право обављања било ког црквеног обреда над кажњеним.

Уз све то, при оваквом јуридичком схватању питања одлучења од Цркве и враћања у њу, где Литургија више није средиште целокупног црквеног живота укључујући и овај важан сегмент, улога евхаристијског сабрања, па тиме и лаика, не постоји.

На основу свега изнешеног, одговор на питање да ли улога лаика у древној Цркви приликом одлучења од Цркве и повратка у њу, може, треба, сме и мора или не може, не треба, не сме и не мора да буде парадигма за савремени црквени живот, гласи:

Да, пракса древне Цркве и улога лаика приликом одлучења од Цркве и повратка у њу, може, треба, сме и мора да буде парадигма за црквени живот данас.

Разлог томе није и не сме да буде пуко копирање живота древне Цркве које је само себи сврха, јер спољна униформност није оно што повезује живот хришћана свих епоха. Нит која повезује све епохе у којима Црква живи је унутрашње јединство кроз интензивни богослужбени, евхаристијски живот свих чланова Цркве, без обзира коју службу имају у њој. Ничија улога у Цркви не сме се маргинализовати (додуше, ни пренагласити), па тако ни улога лаика, односно, царско-свештеничког народа Божијег.

Неопходно је подсетити пастире на неизгубљено, али затомљено схватање древне Цркве:

- да су све активности Цркве везане за Евхаристију, па тако и одлучење грешника од заједничарења и њихов повратак у Заједницу и да стога морају бити савршавани на Евхаристијском сабрању;
- да питање покајања и исповести не припадају „истражном поступку“ и принципу *злочин — казна — издржана казна*;
- да такозвана „тајна“ исповест није почетак и крај Свете тајне покајања и исповести где се добија „очишћење“ или „разређење“ од греха, већ да она само претходи јавној исповести грешности пред Сабрањем, када ће покајник или остати у јединству и приступити Чаши, или бити одлучен;
- да је немогуће бити одлучен од Евхаристије, а остати у животу Цркве, учествујући у неким свештеним радњама, и обрнуто, да је немогуће живети црквеним животом без учешћа у Евхаристији;

Императив здравог црквеног живота је скидање историјских наслага које су стране суштини Цркве. Дакле, потребно је мењати, или боље рећи исправљати, ону постојећу богослужбену праксу у којој лаик не остварује своје високо царско-свештеничко призвање и достојанство, уопште, па и у области одлучења од Цркве и повратка у њу.

Неопходно је лишити јуридизма изузетно важну област црквеног живота — одлучење од Причешћа и повратак у евхаристијско општење, мењајући прописе према којима се одлучење одређује као једна од казни „лишења појединих права и почести“, односно, као независна од казни привременог или коначног искључења из Црквене заједнице. Дакле, потребно је и у „законодавству“, поистоветити одлучење од Причешћа и искључење из Цркве, као што је то поистовећено у изворној црквеној свести.

Наравно, увек постоји обавеза да се промене не чине насилно, јер Црква не познаје револуционарне преокрете, немир и бунт као свој израз живота и постојања, већ то треба спроводити са пуно такта и пастирске бриге.

На крају крајева, не сме се заборавити да одређена црквена пракса настала у одређеном историјском тренутку, без обзира колико била различита и удаљена од праксе древне Цркве, има јаке разлоге увођења и никада не значи негирање Цркве, нити је уведена ради негирања Цркве; и тако јој се мора и приступати.

Библиографија Извори

- Зборник канона Православне цркве, књига њавила*, „Српски Сион“ — часопис епархије сремске, Едиција „Поседна издања“, Сремски Карловци, 1997.
- Кривична њавила Српске њавославне цркве*, у: *Гласник*, службени лист Српске православне цркве бр. 6 из 1961.
- Светио Писмо Сѡарој и Новој Заветѡа*, Стари завет превео Ђура Даничић, Нови Завет — превод Комисије Св. арх. синода СПЦ, Свети архијерејски синод СПЦ, Београд, 2004.
- Трежбедник*, Свети архијерејски синод СПЦ, Београд, 2008.
- Требник*, Издавачка установа Српске православне епархије шумадѡјске „Каленић“, Крагујевац, 1983.
- Усѡав Српске њавославне цркве*, Друго издање Светог архијерејског синода, Београд, 1957.
- Учење Дванаесѡорице Аѡсѡјола (Дѡдахи)*, у: *Дела аѡсѡјолских ученика*, треће издање, превод са грчког и напомене: епископ Атанасије Јевтић, Братство Св. Симеона Мироточивог, Врњци — Требиње, 2005.

Примарна

- Афанасјев, Николај, *Светіе тајне и свешћенодејства*; у: *Слудује и чланци*, Епархија Жичка, Краљево, 2008.
- Афанасјев, Николај, *Служење мирјана (лаика) у Цркви*, Епархија Жичка, Краљево, 2008.
- Афанасјев, Николај, *Слудуање у Цркву*, Епархија Жичка, Краљево, 2008.
- Милошевић, Ненад С., *Светіа тајна исцелености и покајања у теорији и пракси*, у *У Духу и Истини, Литургијско-канонске теме*, Институт за теолошка истраживања, Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011.

Секундарна

- Атанасије, Епископ, *Апостолско-Светиоошачко учење о Светим Тајнама*; у: *О Цркви и литургији*, Братство Св. Симеона Мироточивог, Врњци — Требиње, 2007.
- Атанасије, Епископ, *Литургијски живој — срж Хришћанској живој*; у: *О Цркви и литургији*, Братство Св. Симеона Мироточивог, Врњци — Требиње, 2007.
- Вукашиновић, протојереј-ставрофор Владимир, *Формирање Великој осци, Прволик*, лист Цркве Светог Василија Острошког, Нови Београд бр.2, година 1., Нови Београд, 2008.
- Зизјулас, Јован, *Еклицолошке теме*, „Беседа“, Нови Сад, 2001.
- Кубат, Родољуб, *Основе старосавезне антропологије*, Универзитет у Београду, Православни богословски факултет — „Беседа“, Београд — Нови Сад, 2008.
- Мајендорф, Џон, *Византијско догматско*, „Каленић“, Крагујевац, 2008.
- Милошевић, Ненад С., *О начину савршавања свешћих тајни*, Богословље LXVII 1 (2008), стр. 32–42.
- Мирковић, протопрезвитер др Лазар, *Православна литургија, друш, њоседни гео, (светіе тајне и молићвословља)*, Свети архијерејски синод СПЦ, Београд, 1983.
- Поповић, Јустин, *Тумачење њосланица Прве и Друје Коринћанима свейој апостоло Павла*, Манастир Ђелије код Ваљева, Београд, 1983.
- Саборне њосланице, протумачио др Емилијан М. Чарнић*, Свети архијерејски синод СПЦ, Београд, s.d.
- Успенски, Николај Димитријевич, *Анафора*, Епархија жичка; Краљево, 2009.
- Цисарж, протопрезвитер-ставрофор Бранко А., инспектор богословија, *Црквено њраво I (ошћии гео и орјанизација Цркве)*, Свети архијерејски синод СПЦ, Београд, 1970.

- Morris, Leon, *Novozavjetni komentari — Prva Korinćanima*, Novi Sad, 1984.
- Popović, Anto, *Novozavjetno vrijeme*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007.
- Rebić, Adalbert, *Središnje teme Staroga zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996.